

Мр Слободан Б. Микић, генерал-мајор у пензији

У чланку је разматран проблем који је значајан за науку о рату, али је запостављен у теорији и пракси, у нас и у свету: питање постојања и деловања научних законитости рата. То је једно од основних питања којим треба да се бави полемологија, поред научних закона који делују у рату.

Аутор сматра да у сваком рату делују, поред закона, и научне законитости. То је ужа категорија од научних закона, али значајно утиче на целокупан ратни процес. Оне чине својеврсне делове научних закона, с израженим самосталним утицајем на ратну збиљу, али су и део појаве каква је рат, са међусобним везама и односима. Законитости постоје у свим ратовима и њихово деловање је очигледно.

У чланку су издвојене следеће законитости: примарни утицај политике на доношење одлуке о ступању у рат и одређивање циља за ратујућу страну; јединство политике и војне стратегије; примаран утицај људског чиниоца у рату; утицај припрема на ток и резултате рата; зависност тока и резултата рата од унутрашњих и спољних чинилаца и зависност начина вођења рата од стања људског и материјалног потенцијала зараћених страна.

Аутор наглашава потребу за истраживањем проблема постојања и деловања научних законитости рата, њиховим дефинисањем и објашњењем. Законитости рата имају и практичан значај, јер чине и основ за изучавање и разраду начела оружане борбе која су у домену примењених војнонаучних дисциплина.

Увод

Рат, као друштвена појава, постоји у људском друштву више миленијума, али још увек није довољно изучен ни у матичној, а ни у другим друштвеним наукама. Много је непознаница о њему, теорија није на потребном нивоу, а многи, чак и фундаментални проблеми нису на прави начин истражени, те ни одговори на њих нису довољно ваљани. Највише нејасноћа у науци о рату има у делу теорије који се односи на законитости рата, било као на карактеристику или на суштину те појаве. Научни закони и законитости су централни проблем науке о рату (полемологија). То су уочавали многи теоретичари, па и војсковође, поготову у последња два века. „Теоретичаре и практичаре у војној делатности одувек је интересовало питање, постоје ли објективни закони, чије дејство опредељује ток и исход оружане борбе, или се

победе и порази у рату јављају као резултат слободне воље људи, највиших руководиоца“.¹

Законитостима рата теорија се веома мало бавила, и у свету, и у нас. Нису организована и спровођена значајнија научна истраживања у том подручју науке о рату, па је теорија постала неразвијена. Сличне тешкоће имају и друге друштвене науке, али су оне, за разлику од полемологије, ипак успеле да открију и дефинишу многе законитости и законе појава којима се баве. То би требало да уради и војна наука. У вези с тим, С. Н. Козлов (и група аутора) наглашава: „Војна наука истражује закономерности оружане борбе“.² Откривање и објашњење законитости и закона рата, поред теоријског, има и практични значај. Спознати и изучити научне законитости рата значи створити полазну основу за успешно решавање незаобилазних и тежишних проблема које рат намеће свакој страни која у њему учествује, поготову стратегијском нивоу руковођења државом и командовања оружаним снагама у периоду припрема и у самом рату.

Највећа препрека у истраживању и дефинисању научних законитости рата јесте схватање, истинa све ређе, да је рат резултат случајности или да се, због сложености, не може до краја спознати. Нико не оспорава да у сваком рату делују и случајности, али то не значи да рат није законита друштвена појава (под одређеним условима) и да у њему не делују одређене законитости, које утичу на његов ток и резултате. Случајностима, ни у којем случају не може да се оспори чињеница да у рату делују законитости, већ се њима само потврђује та истина. То је разлог да се законитости непрекидно истражују, дефинишу и објашњавају. „Проблем законитости тока и исхода рата, однос субјективног и објективног у оружаној борби постало је централно питање борбе мишљења у војној науци“.³ Због тога: „Изучавање закономерности, разрада и формулисање полазећи од познатих принципа и правила оружане борбе, јавља се као предмет ... војне науке“.⁴ Иако непотпун, наведени захтев упућује на потребу да се законитостима рата одреде право место и улога у војној науци.

Појмовно одређење законитости рата

Законитост, као термин, има више значења у науци и пракси. Тумачи се као карактеристика природних и друштвених појава,⁵ као

¹ М. В. Попов, *Сушност законнов вооруженной борби*; Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1964, стр. 5.

² С. Н. Козлов, *О советской военной науке*, Военное издательство Министерства обороны СССР, Москва, 1964, стр. 16.

³ М. В. Попов, *исто*, стр. 9.

⁴ С. Н. Козлов, *исто*, стр. 225.

⁵ „Маса појединачних делатности појединаца, од којих се ниједан не може обухватити неким строгим законом, кад се повеже у једну јединствену друштвену појаву, често подлеже као таква, као целина, некој општој законитости. Тако маса делатности појединаца и група, од којих је свака за себе подложна само појединачној везаности или, у најбољем случају, статистичкој законитости,

правна категорија у организацији и функционисању друштва (државе) и као захтев за поштовање и примену ратних закона и закона хуманитарног права од стране свих учесника у рату. Будући да се законитости, чије је деловање саставни део рата, разматрају као друштвене појаве, под појмом научне законитости рата треба подразумевати одређене правилности које указују на постојање веза и односа између појединих чинилаца, појава и процеса у рату, утичу на његов ток и исход, али у мањем обиму и степену него научни закони рата, па имају ограничен утицај на укупна ратна збивања. На одређени начин законитости чине и део унутрашње структуре појединих научних закона рата. Односно, законитости постоје као делови садржаја и карактеристика научних закона. Немају све потребне одлике и елементе закона, али се могу издвојити, посебно анализирати и изучавати. Оне имају и одређени степен самосталности, јер чине својеврсне целине, тако да се могу третирати као чиниоци који утичу на рат као појаву. Познавање и узимање у обзир деловања законитости ствара претпоставке за успешније решавање многих проблема везаних за рат, јер оне, на одређени начин, чине везу између теорије и праксе. На основу законитости рата могу (и треба) да се изводе одређене обавезе и усмерења за делатност и ангажовање органа руковођења државом и командовања оружаним снагама у процесу припреме и у току рата. Научне законитости рата су основа за изналажење и дефинисање начела (принципи) за практичну делатност команди и штабова стратегијског (и осталих) нивоа командовања оружаним снагама.

Основне научне законитости рата

Поједине законитости имају различит значај у конкретним ратовима, али се њихово деловање, мање или више, осећа у сваком рату. Познавање, уочавање и уважавање деловања законитости у рату ствара нужне претпоставке за објективно схватање ситуације, процене, предвиђања и одлуке за ангажовање снага у рату, његов ток и укупне резултате које одређена страна може да постигне. Као основне, могу се издвојити следеће законитости рата: 1) законитост примарног утицаја политике на доношење одлуке о ступању у рат и одређивању циља за ратујућу страну; 2) јединство политике и војне стратегије; 3) примарна улога и утицај људског чиниоца у рату; 4) зависност тока и резултата рата од унутрашњих и спољних чинилаца; 5) утицај припрема на ток и резултате рата, и 6) зависност начина ратних дејстава од стања и могућности људског и материјалног потенцијала зараћених страна.

Законитост примарног утицаја политике на доношење одлуке о ступању у рат и одређивању циља за ратујућу страну

Одувек је питање односа политике и рата као значајно покретано у расправама и теоријским радовима многих аутора који су се на неки начин бавили ратом. То је била и чиста преокупација структура на

власти, које су се bavиле политиком и доносиле све најважније одлуке за вођење државне политике. По природи позива, тим односом су се bavили и сви они који су радили на задацима из домена војне стратегије.

Улогу и значај политике у односу на рат разматрали су у протеклом историјском периоду многи теоретичари, мислиоци, научници и политичари, као и многе војсковође. На пример, *Платон* је наглашавао „да је ратовање стални и непосредни задатак државе“. *Свети Аугустин* је сматрао да „одлука о рату припада владару“. Према *Клаузевицу*: „рат је ништа друго до државна политика продужена другим средствима“,⁶ а према *Мерингу* „рат је ствар политике“.⁷ Слично је мислио и *Лењин*, наглашавајући: „рат је до краја политика. Он је продужетак остваривања истих циљева од стране истих класа само другим средствима“.⁸ Совјетски војни теоретичар *Свећин* пише: „рату се прибегава ради остваривања одређених политичких циљева“,⁹ а слично су мислили о улози политике *Маркс*, *Енгелс* и многи други.

Политичари треба увек да узимају у обзир чињеницу да рат утиче на свако друштво које се са њим суочава. „Рат је саставни део политике и оружани облик политичке борбе а води се на војном, економском, дипломатском, психолошком и другим пољима. Његова дејства и акције усклађује и обједињава политика. Она одлучује о рату и миру, претходи рату и наставља се у рату и после рата, припрема и усмерава рат, одређује његов карактер и сврху и ратне циљеве. Политички циљеви једног рата значајно одређују његову природу и суштину, физиономију, облике и начине вођења“.¹⁰ У крајњем, у рату увек постоји политички циљ сваке од зарађених страна. Страна која почиње рат жели да противника потчини својој вољи, да га принуди (силом) да прихвати ту вољу и интересе, да призна доминацију, његову власт и политику. Друга страна има супротне политичке интересе и циљеве; да сачува своју позицију, своје право да одлучује о свом положају и својим интересима, да води самосталну политику и регулише односе саобразно својим потребама. Дакле, политички циљеви су им супротни, односно супротстављени.

Рат има велики утицај на свако друштво, па је одлука о томе да неко у њему учествује судбинско питање за сваког учесника – ратујућу страну. У сваком друштву (држави) усмеравање токова живота људи и функционисање система у надлежности је политике. Све најважније одлуке за државу доносе политичари и политичке институције власти. С обзиром на значај и утицај рата на целокупни живот и функционисање државе, односно одређене политичке организације или друштвене ску-

даје, на пример, рат или револуцију, које појаве подлежу строгој, безизузетној законитости“. Радомир Лукић, *Основи социологије*, Универзитет у Београду, издање Савеза удружења правника Југославије, Београд, 1962, стр. 19.

⁶ Клаузевиц, *О рату*, „Војно дело“, Београд, 1951, стр. 35.

⁷ *Огледи о ратној вештини*, Београд, 1955, стр. 351–352.

⁸ Лењин, *Изабрана дела*, том 13, „Култура“, Београд, 1960, стр. 301.

⁹ Свећин, *Стратегија*, ВИЗ, Београд, 1956, стр. 15.

¹⁰ Миланко Зорић, *Суштина и врсте ратова*, „Војно дело“, бр. 4–5/1998, стр. 19.

пине, одлуку о ступању у рат доносе највише политичке институције државе, односно политичке организације или друштвене скупине, зависно од тога да ли је реч о међудржавном или грађанском рату.

Када је реч о рату у којем учествује држава, одлуку доноси тело које је за то овлашћено уставом државе: председник, или парламент, а у неким случајевима влада или, чак, председник владе. У сваком случају о рату одлучују институције политичког система, односно највиши орган власти конкретног друштва (државе). У случајевима грађанских ратова те одлуке доносе политички представници одређених структура – партија, слојева, заједница или група.

Утицај политике на рат еволуирао је кроз историју саобразно развоју друштва. У време првих ратова, одлуку о рату су доносили истакнути појединци, који су самовољно приграбили власт и одлучивали о свему. По правилу, они су имали своју војску, а користили су је за остваривање личних интереса и интереса групе око себе (старшине родова, поглавице и племенске вође). После стварања првих државица о рату су одлучивали владари (аутократе – краљеве, кнежеве и цареви). Они су имали монопол над целокупном влашћу (цивилна и војна): били су владари, и врховни заповедници војске, а одлучивали су о томе да ли ће се ићи у рат, против кога, с којим циљем, када и ко ће у рату учествовати, а одлучивали су и о миру, односно о прекиду рата и склапању мира. Касније, са појавом парламента (скупштина), о рату се расправљало у тој институцији, али и даље су одлуку доносили владари. Тек у последње време, са развојем парламентаризма, учвршћивањем тековина демократског развоја друштва и већим учешћем грађана у власти и политичком систему, парламент је добио већу улогу и надлежност у доношењу најзначајнијих одлука везаних за функционисање државе. О рату најчешће одлуке доносе парламенти, или дају сагласност уколико је то у надлежности владара, односно председника државе. Другачије је са грађанским ратовима, с обзиром на њихову специфичност. Наиме, у грађанским ратовима одлуке доносе носиоци интерне, често нелегалне политичке власти, као што су руководства појединих политичких партија или група, представници појединих слојева, етничких и других формалних и неформалних група.¹¹

Политика се остварује путем власти и утицаја. Власт располаже средствима за спровођење политике, а то су, поред осталих, средства силе. Владајуће политичке структуре су у могућности, а имају и право, да доносе и спроводе све најважније одлуке за конкретну државу, а у оквиру тога је и њихово право да доносе одлуке везане за рат. Политика није одговорна само за доношење одлуке о ступању у рат већ и за одређивање и формулисање политичког циља рата. У ствари, политички циљ рата се разматра и усваја пре доношења одлуке о ступању у рат, јер се у тако одговоран и опасан подухват не може ићи без јасно

¹¹ „Рат се јавља као оруђе за постизање политичких циљева, које поставља пред собом једна или више држава, класа или нација и који никаким другим средствима не могу бити постигнути“ (С. Н. Козлов, *исто*, стр. 57).

сагледаних услова, могућности и циља који ратом жели да се оствари. Квалификовано и свестрано сагледавање и процена ситуације у вези с будућим ратом, као и реално одређивање политичког циља, најважнији је задатак највиших органа и институција политичког система државе.

Реално одређивање циља који жели да се постигне у рату претпоставља бројне процене, анализе, прорачуне, прогнозе и сагледавање односа снага будућих ратних противника. Тек ако се утврде реалне и објективне могућности за остваривање планираног циља може се размишљати о рату и донети одлука о приступању таквом судбоносном акту. Да би ратни циљ био реалан и остварљив неопходно је да се у процесу процене, припреме и формулисања ратног (политичког) циља ангажују компетентни стручњаци и институције које се баве стратегијом, пре свега војном, и да се што је могуће више користе достигнућа војне и других наука у том домену. Само циљ који је формулисан и одређен на основу свестраних процена, прорачуна, прогноза и савремених научних достигнућа може да буде реалан и остварив. Површно и лоше припремљен и дефинисан циљ који жели да се постигне у рату води у неуспех, пораз и катастрофу (у историји ратова постоји безброј таквих примера). Дакле, најважније је да се реално и свестрано сагледа однос снага потенцијалних ратних противника пре него што се постави политички циљ који жели да се постигне у рату и донесе одлука о томе да ли треба ући у рат.

За одређивање и формулисање политичког циља који жели да се постигне у рату одговорни су највиши државни органи политичког одлучивања, они који доносе и одлуку о ступању у рат. Војна стратегија, при томе, треба да предочи све проблеме, исказе могућности оружаних снага и других компонената одбране, и да предложи циљ (пре свега војни), а одлуку доноси орган предвиђен уставом земље. „Сврха стратегије је постизање циљева које је утврдила политика, користећи што боље средства којима се располаже“,¹² сматра Бофр, и прецизира место и улогу стратегије у процесу одређивања ратног циља: „Стратегија је само средство. Одређивање циљева, које она мора да постигне, спада у домен политике и битно је зависно од филозофије чија се доминација жели“.¹³

Војна стратегија (стратегички ниво војног руковођења), према политичком циљу, припрема, одређује и формулише војни циљ који жели да се постигне у рату. Одређује етапне циљеве, задатке и ангажовање стратегичких групација и састава оружаних снага и ствара потребне услове и претпоставке за њихово обављање. Из тога произилази и законитост да политика, преко носилаца политичке власти, има примаран утицај на доношење одлука о рату, о ступању одређене државе у рат. Она, такође, одређује и формулише политички циљ који жели да се постигне у рату.

¹² Бофр, Увод у стратегију, ВИЗ, Београд, 1968, стр. 21.

¹³ Исто, стр. 53.

Питање јединства политике и војне стратегије¹⁴ једно је од најзначајнијих питања за стварање услова за успешно решавање свих других питања и проблема у домену припрема за рат и извођења ратних дејстава. Потреба за тим јединством произилази из следећих разлога: специфична улога и задаци политике и војне стратегије; постојање посебних институција у свакој држави за обављање тих задатака; посебна одговорност политике у доношењу најзначајнијих одлука везаних за рат;¹⁵ посебно место и улога војне стратегије у домену припремања и извођења ратних дејстава оружаних снага, и различита професионална, стручна и научна знања за политику и војну стратегију, с обзиром на улогу, задатке, делокруг рада и ангажовање.

Законитост јединства политике и војне стратегије заснива се и на изузетној сложености рата, што произилази из његове структуре, садржаја, бројних чинилаца и њихове улоге у рату. Наиме, у рату учествују различите снаге, структуре, органи и институције, које треба објединити за остваривање јединственог циља конкретне стране у рату. Предуслов за обједињавање свих учесника у рату (за сваку ратујућу страну различито и посебно) јесте остваривање идејног, функционалног и акционог јединства између политике (политичке руководеће структуре) и војне стратегије (стратегијски ниво командовања оружаним снагама). На основу искуства из ранијих ратова, било је много случајева нејединства између политике и војне стратегије, тј. између руководећих политичких и војних структура. То је често био узрок многих неуспеха у ратовима за страну која је имала неусклађене односе или различит приступ у решавању ратних проблема и ситуација. Примера за то има много у скоро свим значајнијим ратовима, па и у оба светска рата, а прикривених, па чак и јавних неслагања било је и у државама које је карактерисао апсолутистички и диктаторски начин владања (на пример, Немачка и СССР). Дакле, неопходно је да се увек постигне стварно, а не формално јединство између политике (политичке структуре) и војне стратегије (војне структуре), односно, између руководећих политичких и војних структура и институција (државни и војни врх земље), о свим питањима која намеће предстојећи рат. Формално, декларативно јединство је опасније од неслагања, јер прикрива право стање, не даје решења за постојеће проблеме и може довести до тешких последица по земљу.¹⁶

Јединство политике и војне стратегије нужно треба постићи у следећим доменима ангажовања: сагледавању, процени и предвиђању

¹⁴ Војна стратегија је научна дисциплина која се бави истраживањем и израђивањем теорије о војним аспектима рата, с тежиштем на оружаном борби. Изучава теорију и праксу ангажовања и рада врховног руководства државе (стратегијски ниво руковођења и командовања) на задацима припремања и ангажовања оружаних снага и других структура друштва у рату.

¹⁵ „Стратегија више не може бити ствар само војника“ (Бофр, *исто*, стр. 14).

¹⁶ Примера лажног јединства било је у многим, до недавно социјалистичким земљама, које су се, поред осталог, због тога распале (СССР, ЧССР), или је чак дошло до страшног грађанског рата (СФР Југославија).

ратне опасности по државу; одређивању и спровођењу мера припреме земље за учешће у рату; одређивању и формулисању ратног циља за своју страну и снаге; потребама и модалитетима остваривања савезништва за рат и потреби тражења помоћи са стране; доношењу одлуке о ступању у рат – услови, време, које снаге треба ангажовати, као и о прекиду ратних дејстава, примирју или склапању мира.

Политика и војна стратегија могу да остваре јединство на два начина: аутократским, апсолутистичким путем, или изграђивањем заједничких погледа и доношењем одлука на основу објективних критеријума и аргумената, уз учешће свих компетентних и стручних људи, и вођење рачуна о резултатима науке у том домену. Аутократски и апсолутистички начин остваривања јединства политике и војне стратегије није прави пут за најповољније решавање наведених задатака, јер се постиже само формално јединство, често засновано на страхопоштовању или слепој послушности и полтронству. Рат је исувише озбиљна и сложена појава да би се доношење судбоносних одлука препустило једном човеку (политичар, државник) без обзира на то колико је способан и школован. Такав приступ онемогућава или ограничава слободу мишљења и критички однос према стварности и стању у држави, па тиме и реалну процену, анализу ратне опасности и доношење одлука примерених том тренутку и будућим догађајима. У савременим условима такав начин рада на доношењу одлука које се односе на рат превазиђен је у истински демократским државама, а редак је и у заосталим државама јер даје негативне резултате. Други приступ изграђивања јединства политике и војне стратегије може дати праве одговоре на основне проблеме у вези с ратом. Да би се дошло до тог јединства треба да се испуне одређени услови (захтеви), од којих су најзначајнији: компетентност, непристрасност, научна заснованост и слобода мишљења и предлагања решења.

Одлуке о рату и у вези с ратом треба да доносе компетентни људи, јер од њих зависи судбина држава и свих њених грађана. На тим задацима треба ангажовати стручњаке који се баве тим проблемима и који су се доказали у тој области науке и праксе. Таквих стручњака има у свакој држави, у војним и цивилним институцијама. Дакако, то не ослобађа одговорности највише руководиоце за донете одлуке, јер су они једино овлашћени и одговорни за тај чин, на основу устава и одговарајућих законских аката. Стручњацима и експертима треба створити услове да слободно и аргументовано саопштавају своје оцене стања, процене и предлоге за решења појединих проблема у вези са ратом.

Научни методи рада треба да буду заступљени у том процесу. Кад год је то могуће, треба настојати да се користе квантитативни методи и вредности у сагледавању стања и односа, па на основу њих треба долазити до квалитативних одређења стања и могућности за остваривање предложених решења и одлука. Треба настојати да се у процесу сагледавања стања, процене и прогнозе ситуације у вези са ратом

искључе предрасуде, идеолошке искључивости и превелика и необјективна ослањања на искуства из протеклих ратова, јер сваки нови рат, поред осталих општих, има и своје посебне карактеристике. Увек треба узимати у обзир чињеницу да се времена мењају, а тиме и услови ратовања, а то се посебно односи на утицај спољњег окружења у условима рата. Наиме, некадашњи пријатељи и савезници то не морају да буду (а често и нису) и у новим условима (доказа за то има много у савременим условима). Према томе, успех у рату умногоме зависи од степена и квалитета оствареног јединства политике и војне стратегије, јединства највиших политичких и војних структура (руководства) у свакој држави. *Јединство политике и војне стратегије је стално дејствујући чинилац у рату од којег у великој мери зависе активности и резултати процене предвиђања ситуација, доношења и реализације одлука, као и исход ратних дејстава.*

Законитост примарног утицаја људског чиниоца на успех у рату

Рат, као комплексна појава, отежава реално сагледавање места, улоге и утицаја појединих чинилаца, садржаја и услова на настанак, ток и, поготову, на његове резултате. Међутим, досадашња историја ратова, као и достигнућа друштвених наука, посебно општих војних, дају довољно аргумената за сагледавање улоге и утицаја људског чиниоца у рату. Наиме, човек је увек био одлучујући чинилац ратних збивања. Својим деловањем утицао је на све сегменте рата, почев од стварања услова, преко одлучивања о рату, обављања бројних обавеза и задатака, до последица које мора поднети у току и после рата.

Човекова улога у рату је вишеструка. Изражава се кроз: 1) учешће у друштвеним супротностима и конфликтима који доводе до рата; 2) ангажовање у свим садржајима и активностима у рату – пропагандним, политичким, економским и војним, и 3) учешће у доношењу одлука у вези са ратом. Човек је субјекат, али, на жалост, и објекат целокупног ратног процеса и свих догађања у њему.

Развој људског друштва је, у суштини, непрекидна борба супротности. У сваком конкретном и глобалном људском друштву постоје бројне унутрашње и спољне супротности, а међу њима повратне везе и утицаји. Човек је актер у свим унутрашњим супротностима (класне; у оквиру слојева; између града и села; између умног и физичког рада; националне; верске; између државног и друштвеног управљања; између централизације и децентрализације итд.). Спољне супротности (претња и употреба силе у међународним односима између држава; експлоатација неразвијених и мање развијених земаља; различити интереси итд.) такође за актере имају људе и њихове асоцијације. Човек је увек у центру свих тих догађања, он их ствара и у њима учествује. Те супротности могу да буду помирљиве или непомирљиве, при чему непомирљиве супротности, тачније сукоби и борбе, доводе до најдеструктивније супротности – рата.

Човек је актер и носилац свих ратних збивања, а људски чинилац је доминантан у сваком садржају рата. Пропагандни аспект рата је преваходно заснован на ангажовању људи и дејству на људе. Супротстављене стране у рату предузимају разноврсне мере, поступке, методе и средства ради остваривања утицаја на људе (своје и противникове) који су укључени у рат. Утицаји се усмеравају на њихову свест, вољу, односе, морал и опредељење у вези са схватањем потребе за ангажовањем у рату. Чине се настојања да се код својих грађана и припадника оружаних снага оправдају своји циљеви и опредељења за рат, као и све мере и поступци који се у вези са тим предузимају. Наиме, људи треба да буду убеђени у нужност ступања у рат и потребу да се максимално заложу у обављању задатака у вези с тим. Истовремено, према противнику се наступа ради његове дезоријентације, односно умањивања спремности и воље да се ангажује у рату. Ако је могуће, макар у ограниченом обиму, чине се настојања да се на противничкој страни придобију људи (обавештајна делатност, колаборација, учешће у другим активностима – дефетизам, диверзије, тероризам итд.). Осим тога, пропагандним активностима и деловањем остварује се утицај и на међународну заједницу (организације и органи), како би се придобила за своје интересе и обезбедила подршка у рату.

Дакле, у пропагандном садржају рата човек је доминантан чинилац (скоро једини), увек присутан, и основни актер свих догађања. Он планира, осмишљава, организује и спроводи пропагандна дејства према противнику и, истовремено, супротставља се пропагандним дејствима противника. Успешно спроведена пропагандна дејства су прва претпоставка успеха у рату (прва се предузимају, пре почетка рата, у припреми за рат). Њима се делује на психу људи, вољу и понашање, на све морално-вољне чиниоце. Пропагандна дејства олакшавају или отежавају успешно обављање задатака у свим другим садржајима и сегментима рата. То је нарочито уочљиво у савременим условима, када се та дејства и поступци широко, разноврсно и перманентно примењују, уз коришћење најсавременијих достигнућа у области масовних медија.

Човек је носилац и учесник у свим активностима у оквиру политичког садржаја рата, кроз које се људи усмеравају на остваривање политичких циљева које одређена страна у рату жели да постигне. У периоду припреме и у току рата целокупни политички систем се усмерава, подешава и ангажује према постављеном политичком циљу рата. Одлуке о рату, и у рату, могу се остваривати само под условом да их учесници у рату прихвате и да се максимално ангажују на њиховом спровођењу. Наиме, успех је могућ и остварив само ако већина људи прихвата политички циљ рата и ако у свакој ратној ситуацији делује у складу са тим.

Економски садржај рата, поред материјалне базе конкретног друштва, подразумева и људски чинилац, јер те две компоненте чине јединство и услов су за остваривање функције и улоге тог чиниоца. Као стваралачки чинилац економског садржаја рата, човек има неколико

улога: организатор је ратне производње; производи ратну опрему и наоружање, производи производе потребне за подмиривање потреба становништва и оружаних снага, и обавља задатке у другим привредним делатностима (саобраћај, услуге). Осим тога, у рату је део људи ангажован на задацима научног истраживања и унапређивања производње, иако у знатно отежаним условима. Јер, ратом се не прекида производња, већ се прилагођава условима и потребама рата.

У оружаном борби човек има доминантну улогу, што не значи да је значај ратне технике споредан и да се она потцењује. Међутим, без човека и његовог ангажовања нема коришћења наоружања и технике, па ни оружане борбе као неизоставне појаве у рату. Човек ствара и производи ратну технику, користи је и одржава (са више или мање успеха). Његова улога се најбоље може сагледати ако се упореде две супротстављене зарађене стране истих техничких могућности и исте јачине: успех ће постићи страна која има виши квалитет људства и која га на оптималан начин искористи.

Успех и ефикасност људског чиниоца у рату умногоме зависе од његове обучености и оспособљености за ангажовање у обављању ратних обавеза и задатака.¹⁷ Задаци из тог домена се обављају у доба мира, а допуњавају у рату, према условима и потребама. Посебан значај у рату имају војне старешине. Њима су поверени животи и судбине људи који су им потчињени, што произилази из принципа једностарешинства и законских овлашћења која имају војне старешине (командири и команданти) у оружаним снагама. Старешине доносе одлуке о ангажовању људи за ратне задатке у оружаном борби. Самим тим, људи су изложени сталним опасностима да им буду угрожени здравље и животи. Од знања, способности, одговорности, особина и поступака старешина зависи са каквим ће се успехом и уз какве последице обављати задаци у рату, и какви и колики ће бити губици у људству. Због тога се избору, образовању, оспособљавању и васпитавању старешина у оружаним снагама мора посвећивати највећа могућа пажња и одговорност. Грешке или неспособност старешина у рату имају веома високу цену, јер су им последице повреде или губитак живота бројних људи.

Сваки чинилац рата има значајну улогу и утиче на крајњи исход. Међутим, људски чинилац је увек примаран, одлучујући, под условом да су сви други чиниоци једнаки или приближно једнаки. Рат у целини, у крајњем, зависи од људи. Они одлучују да ли ће се одредити и када ће ући у рат, они су носиоци свих активности и ратних дејстава, и они носе све последице рата. Према томе, *људски чинилац је примаран, одлучујући, за сва ратна збивања и крајњи исход рата.*

¹⁷ Обука за рат је плански и организован, на науци заснован процес образовања, којим се припадници оружаних снага, органи, организације, институције и грађани оспособљавају за успешно и одговорно обављање обавеза и задатака у рату.

Сваки рат зависи од унутрашњих и спољних чинилаца. *Унутрашњи чиниоци* су они који се односе на стање и могућности сваке од земаља учесница у рату. У те чиниоце, у најопштијем, спадају: пропагандна, политичка, економска и војна моћ државе; односи и општа стабилност друштва и антагонизми и сукоби, као и њихова израженост у одређеном времену (пред почетак и у току рата). *Спољни чиниоци* се односе на међународни оквир рата, на стање и односе у међународној заједници и њен утицај на зараћене стране. У те чиниоце могу да се уброје: укупна моћ противничке (ратујуће) стране, опште стање и владајући односи у међународној заједници; однос међународне заједнице и ангажовање према конкретном рату и, посебно, према свакој од зараћених страна; савезници зараћених страна у рату и њихов допринос и ангажовање.

Место, улога и утицај унутрашњих и спољних чинилаца рата, кроз историју, били су различити. Прво су пресудни били само унутрашњи чиниоци и непосредни однос снага зараћених страна. Временом, све више су добијали значај спољни чиниоци, који у савремено доба најчешће имају пресудан значај за укупне резултате рата. Наиме, све више су ратови, како међудржавни, тако и грађански, у функцији интереса спољних чинилаца, светских моћника.

Спољни чиниоци су некада били значајни само за тзв. велике ратове (коалициони и светски), потом за међудржавне, а у савременим условима и за грађанске ратове. Међудржавни ратови, поред унутрашњих, обавезно имају и међународне карактеристике и укључују спољне чиниоце, јер је у том случају реч о сукобу међународноправних субјеката – држава. Дакле, свака држава учесница улази у рат са својим унутрашњим снагама и потенцијалима против стране(их) државе(а). Пошто сваки међудржавни рат значи реалну опасност и за друге државе, нужно је да свака држава учесница рачуна на могућност учешћа других држава (потенцијално или стварно). То се увек мора узимати у обзир у процесу процене ситуације, предвиђања ратних збивања и доношења одлука. Повећано учешће страних чинилаца карактеристика је савременог доба и будућих времена. Свет све више постаје глобална заједница, са многим заједничким везама и интересима, тако да је сваки међудржавни рат (понекад и грађански) реална опасност, по суседе, регион, па и свет, односно по светски мир. Међутим, ту опасност, на жалост, често злоупотребљавају велике силе и друге моћне државе (поготову суперсила), које настоје да из тих ратова извуку корист за себе (економску, политичку). Ти себични интереси доводе до мешања у међудржавне ратове на некој од страна у сукобу, што често поприма велике и опасне размере, тако да директно утиче на цео ток и резултате рата. Због тога свака зараћена страна (држава) мора да води рачуна о спољним чиниоцима, тј. о њиховом утицају на ток рата, и све одлуке и деловања треба са тим да усклади. Дакле, не могу се више на стратегијском нивоу

ценити ситуација, доносити одлуке и изводити ратна дејства а да се непрекидно не узима у обзир велики, често и пресудни утицај страних чинилаца, који некада и нису формално на противничкој страни, тј. нису званично ратујућа страна. Дакле, битно је фактичко а не формално-правно стање противничких страна, тј. да ли неко и колико помаже или учествује у корист одређене стране учеснице у рату. У неким ратовима спољни чиниоци су били одлучујући за крајњи исход рата. То се најчешће догађало када је једној од страна у сукобу помоћ пружала страна сила која је у то време била најутицајнија у међународним односима, или је подржавала међународна заједница, односно њена већина.

Унутрашњи чиниоци су увек значајни за читав ратни процес, али су одлучујући за коначан исход када се у рат не мешају спољни чиниоци, јер је тада исход рата зависан од директног односа снага зараћених страна. Због страног мешања тај однос се мења, и у рату може изаћи као победник и страна која је објективно слабија ако је уживала помоћ и подршку спољних чинилаца. Грађанске ратове карактерише доминантни утицај унутрашњих чинилаца, јер је то сукоб одређених групација унутар једне државе (унутрашња ствар те државе). То су конфликти грађана (одређених скупина), које треба сами да реше средствима која им стоје на располагању, без страног мешања и утицаја. То начелно гледиште одговара и нормама међународног права и Повељи Уједињених нација. Међутим, у пракси, поготову у савременим условима, најчешће није тако. У грађанске ратове се све више уплићу страни чиниоци, а понекад их и подстичу „гурајући“ стране у конфликту да крену у рат. Улога и учешће страних чинилаца у појединим грађанским ратовима су различити, зависно од конкретних услова и интереса иностраних актера. Могуће су различите варијанте и модалитети учешћа страних чинилаца, од пропагандне и политичке подршке, преко економске и војне помоћи, до непосредног учешћа на једној од страна. Често је то учешће спољних чинилаца и одлучујуће за исход грађанског рата. До такве ситуације долази када поједине велике и моћне државе (најчешће суперсиле) оцене (или се одреде) да успех одређене стране у грађанском рату има „витални значај за безбедност и интересе“ конкретне светске силе.¹⁸ То је већ постала препознатљива фраза којом се, крајем 20. века, најчешће служе званичници великих сила у спровођењу своје политике и остваривању својих интереса у свету.

Сви ратови, дакле, зависе од спољних и унутрашњих чинилаца, а крајњи исход је резултат деловања једних и других. То је законита појава.

¹⁸ Крајем 20. века најчешће су под тим геслом, наступале Сједињене Америчке Државе, потом Француска, Велика Британија, Немачка и поједине богате исламске државе (произвођачи нафте). Скоро да и нема кризе или грађанског рата у свету а да тамо нису, на одређени начин, присутне САД, на основу „права“ које саме себи дају.

Непрекидан утицај припрема на ток и резултате рата

Опште је познато да су припреме значајне за сваку човекону активност и делатност, као и за делатност његових асоцијација и институција. Будући да су незаобилазне у свакој практичној делатности, значајне су и у разматрању утицаја на друштвене појаве, а самим тим и на рат.¹⁹ Припреме су нужан услов за успех. При томе, треба узимати у обзир њихов садржај, обим, квалитет и прилагођеност конкретним условима и времену. Што је нека делатност или појава сложенија, то је и за припреме потребно више времена, знања, способности, напора и ангажовања људи и средстава.

Сложеност рата утиче на сагледавање улоге, садржаја и начина спровођења припрема које се односе на учеснике рата. Од њих зависи крајњи исход рата и сваки део ратног процеса. Припрема добија све већи значај, што наглашава и Бофр: „Припрема добија превагу над извршењем“.²⁰ Припреме се обављају пре почетка и у току рата. Оне су непрекидан процес и саставни део ратног процеса; стално дејствујући, али и променљив чинилац и задатак, саображен конкретним условима. То јесу, преваходно, практична делатност бројних учесника (креатори, организатори и извршиоци).

Припреме за рат обухватају све чиниоце конкретне државе (снаге и структуре) које учествују у рату. То су институције и чиниоци политичког система, посебно оружане снаге; привреда; друштвене службе; цивилна заштита и становништво. Припремама треба обухватити сваког појединца и институцију, зависно од улоге и задатака који су им поверени у рату. Кроз припреме се обезбеђује максимално ангажовање људског чиниоца и материјалних потенцијала и снага за остваривање циља који жели да се постигне у рату. Припреме имају сложену структуру и садржаје.

С обзиром на обухват учесника, простор и циљ, постоје унутрашње и спољне припреме. Унутрашње припреме се односе на припреме структура и снага унутар државе, а спољне припреме су усмерене на спољнополитичку, пропагандну и другу ангажованост у међународној заједници ради придобијања подршке за своју позицију и политику од других држава и међународних организација и институција. Без разумевања и подршке међународне заједнице тешко да се могу очекивати позитивни резултати у рату. Страна у рату која обезбеди широку и активну међународну подршку има могућности за успешно реализовање ратних напора и остварење ратног циља.

¹⁹ Ратне припреме чине планске и организоване мере, акције и делатности државних и друштвених институција, органа и грађана, које се предузимају ради довођења земље на степен спремности за рат и обављање ратних задатака. Оне обухватају припреме свих чинилаца и структура друштва – оружаних снага, политичког система, привреде, друштвених делатности, цивилне заштите и становништва, уређење територије, правно-нормативну делатност, и друго.

²⁰ Спроводе се у миру, у периоду непосредне ратне опасности и у рату.

Бофр, *исто*, стр. 48.

Према објектима на које се усмеравају, припреме за рат обухватају: становништво; оружане снаге; државне органе, организације и институције; привреду; друштвене делатности (образовање, здравство, комуналне службе, социјалне службе, култура, информисање); материјалне ресурсе; припрему територије и нормативно-правну регулативу. Посебна пажња се посвећује припремама и ангажовању државних и других органа и организација које се баве спољном политиком и дипломатијом. Свака врста наведених припрема обухвата мноштво специфичних облика, садржаја, метода и средстава за њихову реализацију. С обзиром на садржаје и начин спровођења, ратне припреме могу да буду: пропагандно-психолошке, политичке, материјалне (скономске) и војне припреме. Да би се обезбедили очекивани резултати припреме за рат треба да су: планске, организоване, потпуне, конкретне, реалне, непрскидне, правовремене, материјално обезбеђене и контролисане. Сваки сегмент друштва и сви који су предвиђени за ангажовање у рату обухватају се припремама. Као и све друге активности и делатности које се односе на рат, припреме морају да буду у великој мери централизоване, усмераване из једног центра, са стратегијског нивоа руковођења земљом. Међутим, то не искључује стваралачку и корисну иницијативу и самосталност учесника у припремама на свим нивоима друштва, зависно од конкретних услова. Такође, потребно је правовремено реаговање на све препреке и појаве у току спровођења припрема, како би се организација и деловање мењали према промени ситуације и услова.

Постоји много примера у историји ратова који указују на значај припрема и на различите резултате које су зарађене стране постизале зависно од квалитета припрема за рат или за његове поједине периоде и етапе. Наиме, непотпуне и неправовремене припреме за рат негативно су утицале на исход рата или на поједине његове етапе, а поготову на почетни период.²¹

Пропагандни садржаји ратних припрема имају посебан значај у припремама људског чиниоца. Разноврсним методама и средствима треба постићи да људи прихвате рат као нужност у постојећим околностима и да се максимално ангажују у обављању својих ратних задатака и остваривању циља који се ратом може постићи. Људе треба психолошки припремити за све недаће и жртве које их очекују, јер су те припреме услов и за све друге врсте припрема и за учешће људи у рату. Само ако су људима јасни циљеви који у рату треба да се постигну, и ако их они свесно и вољно прихвате, може се очекивати да ће се максимално ангажовати на обављању ратних дужности и задатака.

Пре почетка рата (у мирнодопском периоду) обавља се неопходно прилагођавање целокупног политичког система за функционисање у

²¹ На пример, многе државе нису спровеле одговарајуће припреме за учешће у Другом светском рату, због чега су трпале велике неуспехе и губитке у почетном периоду рата (Француска, СССР, Велика Британија, Пољска, Југославија ...) Само су државе агресори спровеле потпуне и правовремене припреме (поготову Немачка и Јапан) и због тога су имале успехе на почетку рата.

рату. Припреме за деловање у рату су обавеза свих политичких институција и органа државе, које треба да имају израђене планове, предвиђену и увежбану организацију, и обезбеђене снаге и средства за обављање ратних задатака. Кроз институције политичког система организују се, усмеравају и ангажују сви други учесници у припремама за рат и у току рата.

Припрема економије (привреда, услуге, финансије) обезбеђује претпоставке (материјална основа) за обављање свих других врста припрема и задатака у рату, па све економске институције, организације и субјекти спроводе одговарајуће припреме за рат. Услови за њихов рад и обављање основних делатности и производње у рату значајно су усложнени и отежани. Многи стручњаци одлазе на ратне дужности у оружане снаге, а део машина, уређаја и алата такође се користи у ратне сврхе, јер се читава производња оријентише на задовољавање ратних потреба.

Војне припреме за рат обухватају припреме оружаних снага, али и свих других структура и учесника у предстојећим ратним дејствима (у оружаној борби и за потребе успешног вођења борбених дејстава). Све наведене припреме морају да буду у функцији стварања услова за успешно вођење оружане борбе и координиране са војним припремама. Школовање, обука и оспособљавање за рат, посебно за оружану борбу, имају суштински значај за успешно обављање свих ратних задатака. Обуком се обухватају све снаге, институције и грађани који ће бити ангажовани у рату. Оружане снаге имају бројне и специфичне облике и садржаје школовања и обуке свог састава за обављање задатака у оружаној борби и рату у целини. Обука припадника оружаних снага изводи се у школама, јединицама и командама према потребама и намени појединих састава и према функционалим задацима.

Сви грађани се оспособљавају за предузимање мера и поступака на заштити живота и имовине, као и за пружање самопомоћи и узајамне помоћи у току ратних дејстава, и за спровођење мера и задатака које обављају јединице цивилне заштите. За то се користе различити облици оспособљавања људи, почев од ангажовања средстава масовних медија, преко курсева и вежби, до школовања у специјализованим институцијама и школама.

Обимни су и задаци у домену припрема територије за рат, а односе се на радове везане за прилагођавање објеката и простора потребама оружаних снага и других субјеката одбране за рат. Израђују се фортификацијски објекти, адаптирају постојећи, израђују привремени објекти, раде и поправљају комуникације, мостови и прелази преко река и других препрека, објекти за потребе руковођења и командовања у рату, и друго.

Остваривање ратних циљева зависи и од спољнополитичких припрема, којима треба посветити посебну пажњу. Све активности и акције које одређена држава води у миру на спољнополитичком плану треба да су увек усмерене на јачање позиције и утицаја у међународној

заједници. Циљ је обезбеђење што већег броја пријатељски наклоњених држава, поготову оних које су и саме јаке и стабилне, чији је утицај на међународна збивања веома изражен и које пресудно утичу на најзначајније одлуке међународне заједнице.

У миру се гради позиција која има велики, често пресудан, утицај на снагу и могућности сваке државе у евентуалном рату. Спољнополитичка позиција се гради у спрези с активним и ефикасним информисањем, и пропагандним и политичким акцијама према међународној заједници и светском јавном мњењу. Спољна политика мора да буде (заједно с информативним и пропагандним наступом) офанзивна, осмишљена, правовремена, непрекидна и централизовано вођена.

Спољнополитичке активности врхунске политике и дипломатије у периоду ратних опасности још више се интензивирају и садржајно обогаћују ради очувања дотадашње и побољшавање будуће позиције и утицаја у међународној заједници. У тим условима, светско јавно мњење треба редовно и на прави начин информисати о стању и ратним опасностима које прете конкретной држави, како би се предупредила агресија и рат. Увек треба радити на придобијању нових пријатеља и савезника. Држава која има међународну подршку – пропагандну, политичку, економску и војну, има предности у рату, поготову на почетку, које се касније даље материјализују кроз разне облике и садржаје помоћи. Временом та врста припрема добија све већи значај и утицај, јер рат све више зависи од страних чинилаца. Држава која има подршку и наклоност међународне заједнице, по правилу, побеђује у рату.

Припреме за рат (и у току рата) обавеза су свих учесника и услов за успешно обављање ратних задатака и остваривање циља за страну учесницу у рату.

Зависност начина ратних дејстава од стања људских и материјалних потенцијала ратујућих страна

Оружана борба, као обавезни садржај сваког рата, састоји се од борбених дејстава зараћених страна. Та дејства зависе од многих услова и чинилаца, од којих су најзначајнији стање и могућности људског и материјално-техничког чиниоца и потенцијала. Борбена дејства се у рату изражавају кроз одређене садржаје, врсте, облике, начине дејстава и поступке, зависно од многих услова.

У теорији која разматра проблеме везане за ратна и борбена дејства постоје различита гледишта о облицима рата, оружане борбе, начинима и врстама борбених дејстава. Тако се, на пример, веома често, као облици рата наводе фронтални, комбиновани и партизански облик. Други под тим подразумевају облике оружане борбе. Трећи под облицима оружане борбе подразумевају операције, бојеве и борбе (у ужем смислу). За све њих полазна основа је то да је облик неки спољни оквир или „изглед“ рата, односно оружане борбе. При томе се превиђа чињеница да се у рату (и оружаном борби) сукобљавају и ниште две

супротне стране (противници), с дијаметрално супротним циљевима, вољама, снагама, могућностима и начинима остваривања својих намера. Начин остваривања ратних (борбених) дејстава изузетно је значајан за сваку зараћену страну. Условно речено, начин борбених дејстава јесте општа „слика“ учешћа једне од страна и њеног ангажовања у оружаног борби, на одређеном простору и у одређеном времену. Сваки од могућих начина борбених дејстава је процес који, самим тим, трпи многе утицаје и промене, са делимичним или потпуним преласком у други процес, са новим обележјима. Дакле, начин борбених дејстава може да се разматра само као појам који се односи на сваку зараћену страну понаособ. Противничка страна се узима само као елемент за поређење ради лакшег одређивања битних одлика начина борбених дејстава (као услови и односи на одређеном простору, где се две стране сукобљавају).

Начин борбених дејстава је процес ангажовања главних снага одређене ратујуће стране саображен и прилагођен конкретним борбеним условима: простору, времену, властитим и противничким могућностима снага које су ангажоване у оружаног борби ради остварења постављеног циља. На основу ратова који су до сада вођени, може се закључити да постоје два основна начина борбених дејстава: *фронтални* и *партизански* начин. Они могу да буду, више или мање, комбиновани, али се као критеријум мора узети њихова прсовлађујућа примена на одређеном простору и у одређеном времену за конкретну страну у рату.

Фронтални начин борбених дејстава чини ангажовање главних снага у захвату фронта и за фронтална, било нападна или одбрамбена дејства. У оквиру тих дејстава снаге се групишу по линијама, положајима, појасевима и ешелонима. Фронтална дејства су најчешће карактеристична за почетни или завршни период рата. Пробојем фронта, убацивањем снага и помоћу десанта, та дејства се мењају, усложњавају, добијају нову физиономију. Јављају се продори у дубину, дејства дуж праваца продора и комуникација, око и за поједине објекте у дубини распореда противника. Што рат дуже траје, то се та дејства све више усложњавају и попримају многе специфичне облике и начине ангажовања снага. За све време фронталних дејстава веома су интензивна дејства авијације, и ракетна, електронска и друга дејства. Фронтални начин борбених дејстава често се примењује и на издвојеним просторијама и рејонима, зависно од резултата укупних борбених дејстава.

Фронталном начину борбених дејстава прибегава страна која има предности и која је надмоћнија у људском и материјално-техничком чиниоцу, која има велике људске и материјалне резерве и потенцијале. У том случају, она настоји да што пре реши исход рата у своју корист. Том начину борбених дејстава често прибегавају и стране које су приближних људских и материјално-техничких могућности.

Партизански начин борбених дејстава карактеришу дејства мањих јединица на ширем простору или са честим маневрима и покретима, као и дејства већих групација оружаних снага без изразитијих фронталних дејстава. Покрети, препади, напади и изненадна и разноврсна борбена

дејства чине суштину партизанског начина борбених дејстава. Том начину борбених дејстава најчешће прибегава страна у рату која је инфериорна у људском (бројно) и у материјално-техничком чиниоцу (у целини). Њега примењују, по правилу, ослободилачки покрети у борби против колонизатора или окупатора, на територијама које је окупатор привремено запосео.

Државе са малим бројем становника, поготову када су у рату с надмоћнијим противником, ретко се опредељују за фронтални начин борбених дејстава. Најчешће изводе партизанска борбена дејства, која им омогућавају већу слободу маневра, иницијативу, бирање објеката, врсте и начина дејстава према могућностима. Таквим начином дејства они штеде своје снаге, трпе мање губитке и лакше остварују своје циљеве. Државе које немају довољне људске потенцијале примењују фронтални начин борбених дејстава само када су на то принуђене дејствима противника или када је повољна општа ратна ситуација.

Начин борбених дејстава умногоме зависи од стања материјално-техничког чиниоца (наоружање, ратна опрема, ратна производња, стање материјалних резерви). Уколико држава учесница у рату има квалитетно, савремено и разноврсно наоружање, у довољним количинама, може да примени било који начин борбених дејстава. Између осталог и фронтални начин борбених дејстава, поготову када је у рату са слабијим или себи равним противником. Таква страна може да бира начин борбених дејстава, врсте и средства, као и одговарајуће садржаје, а у могућности је и да у току рата штеди своје људске потенцијале тако што ће многе задатке обављати коришћењем ефеката тог оружја по снагама и објектима противничке стране, без или уз мало ангажовање људи. У те сврхе се посебно ангажују авијација, ракетно-артиљеријске и јединице за електронска дејства.

Уколико је страна учесница у рату инфериорна у наоружању, другој ратној техници, материјалним потенцијалима и резервама, принуђена је да томе подређује и начин борбених дејстава. У таквим условима најчешће се примењује партизански начин борбених дејстава. Инфериорност у наоружању и другим средствима надокнађује се разноврсним, за противника наочекиваним, мерама и поступцима, као и читавим понашањем и дејствима оружаних снага. Примат се даје пешадијском наоружању, лаким артиљеријским оруђима, минскоексплозивним, противавионским и противоклопним средствима. Јединице треба да буду лако покретне и способне за брзе маневре и изненадна дејства, а логистичка подршка (снабдевање и одржавање) заснива се на коришћењу могућности територије и на ратном плену, а у одређеним условима и на помоћи од савезника и пријатељских земаља. У сваком случају *стање људског и материјално-техничког потенцијала одлучујуће утиче на избор начина борбених дејстава сваке зарађене стране*. Полазећи од квантитативних и квалитативних величина и услова који се обезбеђују тим чиниоцима, стране у рату се опредељују за начин борбених дејстава,

саображавајући их конкретним условима ситуације, простора и времена у одређеном периоду рата.

Још у миру се одређује за одређени начин борбених дејстава и обављају припреме за њихову примену, а у рату се само допуњују према конкретним условима и догађањима. То се остварује на основу усвојене ратне доктрине, ратних планова и стварања потребних услова. Због тога се предвиђа више варијаната ангажовања снага и одговарајући начини борбених дејстава, зависно од услова и очекиваног развоја могућих ратних ситуација.

Закључак

Наведени приступ проблему постојања и деловања научних законитости рата један је од могућих приступа. До наведених законитости дошло се анализом прошлих ратова, мада је сваки рат био карактеристичан и по деловању тих законитости. Степен њиховог испољавања у појединим ратовима био је различит. У неким ратовима поједине законитости су биле више, а у другим мање изражене, али је њихов утицај увек постојао и био значајан. Оне утичу на сва ратна збивања и целокупан процес рата: од периода припреме за рат до његовог завршетка.

У чланку су обрађене само неке значајне карактеристике наведених законитости, па је, због њиховог неоспорног значаја, неопходно да се даље истражују у оквиру науке о рату и сродних друштвених наука (политичке, војне, економске, међународни односи, комуникологија, етика). Тиме би се омогућило откривање и других законитости рата, а вероватно ће се установити да неке од законитости имају све одлике научних закона, те се могу сврстати и у ту категорију теорије о рату. У сваком случају, даљем истраживању и изучавању законитости рата треба посветити много већу пажњу него до сада, јер је то питање занемарено и у пракси, и у теорији полемологије.

Истраживање и изучавање научних законитости рата, поред теоријског, има и велики практични значај. Свака од наведених и новоистражених законитости требало би да буде основ из којег произилазе начела (принципи) која треба да се примењују у пракси, у домену стратегије, оператике, тактике, логистике и командовања. Свака законитост је општија, шира и значајнија од начела, она је изнад њих, као што су научни закони рата изнад законитости. Свако начело треба да има упориште у некој научној законитости рата или у неком научном закону рата. Међу њима постоји нужан хијерархијски, садржајни и природан однос. У суштини, реч је о односу општег (научни закони), посебног (научне законитости) и појединачног (начела). Због тога у будућим истраживањима научних законитости рата треба користити и достигнућа војних научних дисциплина које изучавају начела која долазе до изражаја у рату (тачније, у оружаном борби).

Литература:

1. Богдан Шеших, *Основи методологије друштвених наука*, „Научна књига“, Београд, 1978.
2. *Војна енциклопедија*, Београд, 1958–1961.
3. *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.
4. *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971.
5. Група аутора, *Расправа о ратној вештини*, ВИЗ, Београд, 1991.
6. Кастекс, *Стратегијске теорије*, „Војно дело“, Београд, 1960.
7. К. Попер, *Логика научног открића*, „Нолит“, Београд, 1976.
8. Лука Деспинић, *Токови, процеси и противречности рата*, ВИЗ, Београд, 1970.
9. Луковић – Нижић, *Преглед историје ратова закључно са Првим светским ратом*, „Војно дело“, Београд, 1962.
10. *Марксистичко-лењинистичко учење о рату и армији*, ЦОСИС, Београд, 1986.
11. Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
12. *Правни лексикон*, „Савремена администрација“, Београд, 1970.
13. Радослав Стојановић, *Теоријска претпоставка истраживања рата*, „Међународна политика“, Београд, бр. 29/78.
14. Ротмистров, *Историја ратне вештине 1–2*, ВИЗ, Београд, 1966.
15. *Стратегија оружане борбе, ССНО*, Београд, 1983.
16. Умберто Картекс, *Стратегијске теорије*, ВИЗ, Београд, 1960.
17. Шасен, *Историја Другог светског рата*, „Војно дело“, Београд, 1955.
18. Шварц, *Стратегија јуче, данас, сутра*, ВИЗ, Београд, 1968.